

Keittiökoneita naisväelle ja huipputeknologia teollisuuteen?

Vuokko Lepistön tuore väitöskirja käsittelee keittiötekniikan kehitystä viime vuosisadan lopulla. Kysymys ei liity pelkästään keittiön koneellistumiseen, vaan ongelmakenttään liittyvät myös kulttuurin laajemmat rakenteet.

Aiheen valinta on suorastaan nautittava. Tekniikan historiallinen ja sosiaalinen tutkimus on liian usein liitetty tehtaisiin ja liikenteeseen. Lepistön aihe löytää sen sijaan yhtymäkohtansa jokaisen suomalaisen omasta kodista. Kirja selittää mitä ovat kesähuvilan lattian alle varastoidut käsittämättömät valurautakonstruktiot tai vanhojen kerrostaloasuntojen keittiöiden erikoiselta tuntuvat muurirakenteet.

Valitettavasti Lepistö on rajannut aiheensa käsittelemään vain Helsinkiä. Aiheen laajentaminen koko Suomea kattavaksi olisi ollut toivottavaa, mutta ehkä myös ylivoimaista. Tosin voidaan olettaa että suuremmat kaupungit, ovat seuranneet Helsingin vanavedessä kehityksessä. Sen sijaan maaseudun energiatalous on ollut omanlaatustansa näihin vuosikymmeniin asti. Tapahtuiko kaupunkistruktuurista riippumattomien innovaatioiden leviäminen maaseutuyhteisöön eri tavalla kuin Helsingissä? Lepistö huomauttaa kirjassaan itse, että keittiötekniikan todellisessa kärki- maassa USA:ssa vain munanvatkaimella ja rautahelalla oli todellista vaikutusta 1800-luvun kuluessa. Kumpikin näistä toimi myös Suomen maaseudulla.

Lepistön liittyy ansiokkaasti keittiötekniikan kehityksen koko yhteiskunnan teknistymisen osaksi. Keittiö on teknillinen järjestelmä, jossa tehdään tuotavaa työtä työaikalaeista piittaamatta. Ei siis ole ihme, että ankara käytännöllisyys ja taloudellinen harkinta ovat ohjanneet keittiön kehitystä alusta alkaen. Kehityksen päälinja on muurattuna lämmitysruuanlaitto-valaistus -järjestelmään, jonka alkumuotona oli vielä 1700-luvulla avotuli pellittömässä piisissä. Vaikka taloudellisempia ratkaisuja tunnettiin jo aikaisemmin, avotulen haitoista päästiin eroon vasta, kun huone opittiin valaisemaan keinotekoisesti. Tämä edellytti puolestaan öljyteollisuuden kehitystä.

Tarve polttoaineen säästämiseen ja paloturvallisuuteen johti 1830-luvulta alkaen hellapiisien ja valurautahellojen nopeaan yleistymiseen. Uudisrakenta-

Vuokko Lepistö: Joko Teillä on primuskeitin? Kotitaloustekniikan saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle. Suomen Historiallinen seura, historiallisia tutkimuksia 181. Helsinki 1994. 300 sivua.

minen Turussa suuren palon jälkeen ja Helsingin kasvavassa yliopistokaupungissa loivat kokonaan uuden metalliteollisuuden haaran. John Julin rakensi *Fiskarsin* ensimmäisen kupu-uunin raudan valamiseksi vuonna 1826, ja Fiskarsin hellanlevyjä myytiin ulkomaille jo 1830-luvulla. Ruuanlaiton ja lämmityksen tehostumisella 1800-luvun puolivälissä on ollut valtaisa merkitys maan kulttuurielämälle. Kaasuliesien ja sähköliesien yleistyminen 1900-luvun alun jälkeen ei merkinnyt enää samanlaista mullistusta, mikä näkyy myös uuden teknologian hitaampana käyttöönottona.

Sähkölaitteiden leviäminen tapahtui Suomessa teollisuuden kautta. Carl von Nottbeck sähköisti *Finlaysonin* puuvillatehtaan Tampereella 15.3.1882, viisi kuukautta ennen kuin *Edison* avasi ensimmäisen sähköasemansa New Yorkissa. Carl Kämp oli antanut valaista ravintolansa puutarhan Kaivopuistossa sähköllä jo 1878. Tästä huolimatta Tampere oli maan sähkökeskus, sillä vielä 1880-luvun puolivälissä noin kolmannes Suomen sähkölampuista sijaitsi Tammerkosken partaalla. Sähkön saapuminen naisväen hallitsemiin keittiöihin tapahtui paljon myöhemmin. Energiamuodon käyttöturvallisuustaso ei pitkään aikaan sopinut kotitalouksiin. *Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft (AEG)*, joka oli Edisonin eurooppalainen tytäryhtiö, aloitti ensimmäisenä keittiösähkölaitteiden markkinoinnin Helsingissä vasta 1908.

Paremmissa pääkaupunkilaiskodeissa oli 1920-luvulle tultaessa ompelukone, kaasuliesi, jääkaappi ja pölynimuri, vesi tuli hanasta ja meni viemäriin. Elämäntapa on tällöin ollut jo varsin nykyaikaisen kaltaisen. Kuitenkin pääkaupungissakin vielä vuonna 1910 40 % huoneistoista oli kokonaan vailla keittiötä! Ajanjakso, jolloin isä lampun osti, onkin hyvin pitkä, monimuotoinen ja varsin vaikeasti tutkittava. Laajempien rakenteiden hahmottaminen tällaisen materiaalin kautta vaatii lisää saman alan tutkimusta. Suomalainen yhteiskunta eli voimakasta muutoksen aikaa 1800-luvun lopulla, ja jokapäiväisen teknillisen ympäristön nopealla kehityksellä on ilman muuta ollut suuri merkitys muutoksen suuntaan. Syy- ja seuraus -suhteiden selvittäminen vaatii suunnattomasti työtä. Kirjoitettavaa aiheesta riittää useampaankin väitöskirjaan.

Tekniikan Waiheita on Tekniikan museoyhdistyksen kustantama aikakauslehti. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden tilaushinta on 60 mk/ vuosi. Irtonumerohinta 20 mk. Suomen Teknillinen Museoyhdistys ry:n jäsenille lehti lähetetään jäsenetuna.

Lehti vastaanottaa julkaistavaksi kirjoituksia teknologian historian eri aloilta.

Tekstit pyydetään kirjoittamaan riittäväillä marginaaleilla 2-rivivälillä yhdelle puolelle arkkia. Mikäli mahdollista lähetykseen toivotaan liitettäväksi tekstitiedosto korpulla.

Mikäli kirjoitus on primaaritutkimus, käytetään nootituksessa loppuviitteitä. Jos kirjoitus on lyhenelmä, noottien määrä pyritään supistamaan minimiin ja kirjallisuutena mainitaan alkuperäinen teksti.

Lehti ottaa arvosteltavaksi alalta kirjoitettuja julkaisuja, painotuotteita ja näyttelykäsikirjoituksia.

Lehti ei palauta pyytämättä lähetettyjä tekstinäytteitä tai valokuvia. Valokuvien käsittelystä pyydetään sopimaan erikseen toimituksen kanssa.

TOIMITUSNEUVOSTO

Lars Hukkinen, Pertti Kaarna, Matti Krank, Tuula Kuusisalo, Karl-Erik Michelsen, Panu Nykänen